

'... והיה מעשה אשר בתקופת הקיץ, לעת השפע בפירות, ברך היהודי (הוא רבי יעקב יצחק הנקרא 'היהודי הקדוש') 'שהחיינו' על פרי חדש ואכל ממנו במדה יתרה שאין בכח אנוש לשאתה. הובהל אליו תלמידו החביב, זה שנודע אחר כך בשם הרבי ר' בונים, שבקי ברפואות היה, למצוא לו מזון ולהקל על מכאוביו. ראה ר' בונים את מצבו כי ברע הוא ויתרעם עליו לאמר: 'אם אין יכולים – אין אוכלים!' ענה 'היהודי' ואמר לו: לא כך, בונים, אדם שהוא נקי מתאות האכילה, עתיד הוא ליתן דין וחשבון על כל פרי שמנע עצמו מלאכול, וכדאית היא מצוה זו למסור את הנפש עליה כעל כל מצוה אחרת! אף זו מצוה של חסד היא, חסד שעושה האדם עם המאכל והמזון...

כך גדול היה כוחו ועמוקה היתה חכמתו בכל מעשי החסד שרגיל לעשות עם הבריות...!

(שם – כחודו של מחט, 'איש יהודי היה')

דף ק

ציונים; ראשי פרקים לעיון

'בריה שאני' – בתנאי 'בריה', הגדרותיה ותנאיה – ע' בארוכה בראשונים כאן וביו"ד ק. וע"ע במובא לעיל צו.

'כל שדרכו לימנות... את שדרכו לימנות' – על הגדרות המושגים והשיטות להלכה – ע' במובא בזבחים עג.

'שאני חתיכה הואיל וראויה להתכבד בה לפני האורחים' – על מחלוקת הראשונים בדין חתיכה המחוסרת תיקון ואינה ראויה כמות שהיא להגישה לפני האורחים – ע"ע במובא בזבחים עב.

'כיון שנתן טעם בחתיכה, חתיכה עצמה נעשת נבלה ואוסרת כל החתיכות כולן' – נחלקו הראשונים להלכה, האם חתיכה שבלעה איסור, נעשית היא עצמה כנבלה, ואם נתבשלה באחרות צריך לשער כנגד כולה (כן דעת רבנו תם, וכן החמיר ר"י ועוד), או אין צריך לשער אלא רק כנגד האיסור הבלוע בה (רבנו אפרים. ולזה הסכימו הרשב"א והרא"ש – ע' בב"י צב. וכן כתב המגיד-משנה (מאכ"א ט, ח) בדעת הרמב"ם. ואולם בבשר-בחלב הכל מודים שהבשר שבלע מן החלב, נעשה גופו של איסור ויש לשער כנגד כולו), ורב שאסר – זהו לפי שיטתו שפסק מין במינו לא בטל אפילו באלף, ולכן האיסור הבלוע (ונותן טעם) בחתיכה, שב ואוסר את כל החתיכות אפילו במשחו, אבל אנו שנוקטים להלכה מין במינו בטל, יש לשער ששים כנגד הבלוע.

לשיטה ראשונה שאומרים בכלל האיסורים 'חתיכה נעשית נבלה', כתבו ראשונים שהוא מדרבנן (ע' תוס' להלן קח: ד"ה אמאי; ר"ן בסוף הפרק). וכן כתב הש"ך (צב סק"ב) שמדרבנן הוא ולא מדאוריתא, (שלא כבבשר-בחלב שדין תורה הוא שהכל נהפך לגופו של איסור, שהרי כל אחד לבדו הוא התר והתערבות שניהם היא היא האיסור).

ואולם יש שהוכיחו מדברי התוס' בסוגיתנו שהוא דין תורה (ע' רעק"א ופליתי שם. וע"ע מטה יהונתן שם; אור שמח – מאכ"א ט, ט; קובץ ענינים להלן קח:). וכן הובאה דעה כזו בשו"ת מהרי"ק (קנב), אלא שכתב שאפילו לסוברים כן, אין לוקין על כך (אם אכל כזית מן החתיכה הבלועה), והוי כדין 'חצי שיעור'.

להלכה, דעת השולחן ערוך להקל, שאין אומרים 'חנ"נ' אלא בבשר בחלב. וכן הוא מנהג הספרדים. (ע' כף החיים י"ד צב, טז; צט, יט). ואילו הרמ"א כתב שהמנהג להחמיר, ואולם בתערובת לח בלח כתב (צב, ד) שיש להקל במקום הפסד מרובה (וע' בשו"ת אגרות משה (י"ד ח"ב לד; לו) שפסק להקל אפילו שלא במקום הפסד כלל, בתערובת לח בלח באיסורים דרבנן. וע"ש עוד בס' לא ובשו"ת אבני נזר (י"ד קב, ה) צדד שבתערובת לח בלח שלא בבישול אלא בכבישה ובמליחה, לכו"ע אין אומרים 'חתיכה נעשית נבלה').

(ויש עוד שיטות נוספות בראשונים, וחילוקי דינים רבים מאד – ע' בארוכה בדינים אלו, בראשונים כאן ובפוסקים – י"ד צב, ד צט, ק; חזו"א י"ד כ; לד. וראה בפרוטרוט באנצ. תלמודית – 'חתיכה נעשית נבלה').

(ע"ב) 'אמרו לו: בסיני נאמר אלא שנכתב במקומו' – ושים לבך על העיקר הגדול הנכלל במשנה הזאת; והוא מה שאמר 'מסיני נאסר' לפי שאתה הראית לדעת שכל מה שאנו מרחיקים או עושים היום, אין אנו עושים אלא במצות הקב"ה על ידי משה רבינו ע"ה, לא שהקב"ה אמר זה לנביאים שלפניו, כגון זה שאין אנו אוכלין אבר מן החי, אינו מפני שהקב"ה אסרו אותו לנח אלא לפי שמשא אסר עלינו אבר מן החי במה שצוה בסיני שיתקיים איסור אבר מן החי, וכמו כן אין אנו מליץ מפני שאברהם אבינו ע"ה מל עצמו ואנשי ביתו אלא מפני שהקב"ה צוה אותנו ע"י משה רבינו שנמול כמו שמל אברהם אבינו ע"ה. וכן גיד הנשה, אין אנו הולכים אחר איסור יעקב אבינו אלא מצות משה רבינו ע"ה. הלא תראה מה שאמרו תרי"ג מצות נאמרו לו למשה מסיני, וכל אלו מכלל המצות. (פירוש המשנה להרמב"ם. מה שנקט שגם לדעת חכמים, נצטוו בני יעקב על גיד הנשה עוד קודם מתן תורה, כן מבואר גם בחיבורו הגדול (רפ"ט דמלכים).

ולפי זה צריך לפרש שזה שאמרו חכמים לר' יהודה (להלן קא:) שלא נקראו 'בני ישראל' אלא משעת מתן תורה, ומשמע בפשיטות שלא נאסרו בגיד עד למתן תורה, כדפרש"י – הכוונה לומר שהאיסור שנאסרו בו עתה, הוא אינו אלא משעת מתן תורה, שעל כן הוא נאמר בתורה בלשון 'בני ישראל', אבל בשעתו אכן היו גם כן אסורים בדבר מצד אחר, ולא מצד האיסור שאסורים אנו בו עתה.

וע"ע בבאור דברי הרמב"ם בהרחבה בשו"ת 'עונג יום טוב' – עו, ובספר 'בית ישי' לגר"ש פישר שליט"א – קו, ג).

'יכול תהא נבלת עוף טמא מטמא בגדים בבית הבליעה, תלמוד לומר... יצא זה שאין איסורו משום בל תאכל נבלה אלא משום בל תאכל טמאה' – יש אומרים (מהרש"ל ב'חכמת שלמה'; שטמ"ק כריתות יד אות א) שכן הלכה, שנבלת עוף טמא אינה מטמאה בבית הבליעה ואין בה איסור 'נבלה', ושונה הוא מנבלת שרץ ובהמה טמאה, שחייבים עליהם משום 'נבלה' ומטמאים במגע ובמשא (כמבואר במכות טז) – לפי שהן נקראו בתורה 'נבלה', אבל לא מצינו שעוף טמא נעשה 'נבלה'.

והמהר"ש"א העיר על הסבר זה מדברי התוס' (במעילה טו ובמכות טז), ולפי המבואר מדבריהם לכאורה יוצא שאיסור נבלה כשם שהוא חל על איסור חלב, כך ראוי הוא לחול על איסור עוף טמא. ע"ע בענין זה בשער המלך (איסורי ביאה יז); רש"ש (מעילה טז); נודע ביהודה (או"ח קכא); אחיעזר ח"ב ו, ג-ד; בית ישי (קטו, הערה ב); (שו"ת שבט הלוי ח"א קנג).

עוד על הקשר בין טומאת נבלה לאיסור נבלה – ע' בכתבים המיוחדים להגר"ח (טהרות, 'בענין נצל'); זכר יצחק – לד.

'וכי תימא קסבר אין בגידין בנותן טעם ובטמאה נמי איסור גיד איכא איסור טומאה ליכא והתניא...' – משמע שאם נוקטים אין בגידין בנותן טעם, אין איסור טמאה חל על גיד, כיון שאינו אלא עץ בעלמא.

והנה הרמב"ם פסק 'אין בגידין בנותן טעם' (מאכלות אסורות טו, יז, יח), והאוכל גיד של בהמה טמאה פטור

מכלום, שהרי זה כעץ בעלמא (שם ח,ה). מאידך פסק (ת,ו) שהאוכל גיד הנשה של נבלה או של טרפה או של עולה – חייב שתיים. ופרשו טעמו (בשער המלך ובאור שמח שם), מתוך שחייב על אכילת הגיד משום 'גיד הנשה', הרי שהחשיבה תורה אכילה זו, וראוי להתחייב כמו כן משום איסורים נוספים, נבלה או אכילת עולה. (וכשם שמצינו סברא זו בכמה הלכות, כמוכא באחרונים), לעומת זאת גיד של בהמה טמאה, שלהלכה אין שם חיוב משום גיד, לכן פוסק הרמב"ם שפטור גם משום איסור 'טמאה', שהרי אין בגידין בנותן טעם.

אלא שקשה על כך מסוגיתנו, שכאן מבואר שאם אין בגידין בנותן טעם, היה ראוי להתחייב משום גיד ולא משום איסור בהמה טמאה.

וכתבו אחרונים (אור שמח, וכע"ז בשעה"מ שם), שאמנם כן מבואר כאן ב'סלקא דעתין' אבל לפי המסקנא הלא אין זו כוונת ר' יהודה, ולא נשאת סברה זו.

ובקהלות יעקב (ל. ע"ש בהרחבת הענין) פרש, שטעם הדבר שלא חל איסור טמאה, הוא משום 'אין איסור חל על איסור', שכיון שחלות איסור זה מסתעף מכך שחל עליו איסור גיד, מדאחשביה רחמנא לאכילה, כאמור, הרי כאילו צריך לחול תחילה איסור גיד ורק אח"כ איסור טמאה, וזה אי אפשר. (ואעפ"י שבפועל הם חלים בבת אחת, אך יש כאן קדימה של סיבה ומסובב, ודומה זה לקדימה בזמן. ע' דוגמא לדבר להלן קא: לענין שבת ויוהכ"פ לשיטת אביי, ואמנם שם רבא חולק, אך יש לחלק בין הנידונים כמוכא. וע"ע בשעורי הגר"ד – ט.) לא כן לענין איסור נבלה ועולה, ששם אין מניעה מצד 'אין איסור חל על איסור', כמבואר בגמרא להלן, לכן שם ניתן לומר שמתוך שחל איסור גיד חלים גם איסורים נוספים.

(עוד בישב דברי הרמב"ם – ע' כרתי ופילתי סה סק"ב; דרוש וחדוש רעק"א וצל"ח פסחים כב; מנחת חינוך רפא, ז.)

דף קא

'באוכל גיד הנשה של עולה... שחייב שתיים' – הרמב"ן כתב שזה רק למאן דאמר יש בגידין בנותן טעם, אבל למ"ד אין בגידין בנותן טעם – אינו חייב משום מוקדשין. ואולם הרמב"ם פוסק לחייב שתיים, הגם שהוא פוסק אין בגידין בנותן טעם, כמוכא לעיל. (וע' באחרונים הנ"ל שיישבו דבריו עם הסוגיא שבראש פרקנו.)

וע"ע חזו"א סו"י רטז, בבאור שיטות הראשונים, על אלו איסורים הוא עובר.)

'אמרו לו: אף טמא שאכל את הטהור כיון שנגע בו טמאהו' – על הקושיא, הלא אתה מוצא בשאוכל פחות מכביצה, שאינו מטמא לדעת כמה ראשונים – ע' במוכא בובחים קו.

(ע"ב) 'אמר ליה רבא: סוף סוף תרוייהו בהדי הדדי קאתו... – לרבא, מחלוקתם בשאלה אם בבת אחת איסור חל על איסור, וחייב על שבת ועל יוהכ"פ, אם לאו, ואינו חייב אלא אחת. (עפ"י רש"י ותוס').

ויש מפרשים סברת רבי עקיבא שאינו חייב אלא אחת, לפי ששבת ויום הכיפורים כאיסור אחד הם, ששניהם משום 'שבת' אסורים (עפ"י רמב"ן וריטב"א וחדושי הר"ן. (וע' בית הלוי ח"א טז, ד – על השוואת איסורי יוהכ"פ ושבת).

עוד בענין חלות שני איסורים הבאים בבת אחת – ע' בחזו"א ריד; 'חדושי הגר"ח על הש"ס' – כריתות, בענין איסור חל על איסור; הערות המהדיר לריטב"א (בהוצאת מוסה"ק).